

Dainius Razauskas. Tikėjimas ir tikrovė

Priimdamas tikėjimą žmogus esą turįs valingai jį išpažinti, pasakyti „tikiu“, pavyzdžiui: „Tikiu tą, tą ir aną.“ Esą šitaip tampama tikinčiuoju.

Bet iš tikrųjų žmogus negali tikėjimo pasirinkti ir priimti. Tikėjimas nėra savavališkos užgaidos, apsisprendimo reikalas, nėra tai, kas priimama iš išorės. Todėl visi, kas sako: „Tikiu tą, tą ir aną“, iš tikrųjų tik apsišaukia, taigi yra ne tikintieji, o apsišaukėliai. Ką žmogus savo sieloje iš tikrųjų tokiu atveju padaro, tai tik pasižada elgtis taip, tarsi tikėtų. Pasižada daugiau ar mažiau uoliai vaidinti, kad tiki. Pasižada laikytis atitinkamų žaidimo taisyklių ir prisiima vaidmenį. Įsijungia į vaidinimą, įstoja į tokių pat apsišaukėlių bendriją, drauge su kuriais dabar visomis išgalėmis įrodinės pats sau ir kitiems savo tariamą „tikėjimą“.

Todėl didžiosios pasaulinės religijos iš tikrųjų nėra tikėjimai – tai ne tikėjimai, o milžiniški vaidinimai. Ligi smulkmenų apgalvoti, išpuoselėti, begalės visokių taisyklių apraizgyti, įmančiausiais „įrodymais“ paramstyti vaidinimai.

Kaip žaidžiant indėnus: galima šiaip išeiti į mišką, iš lazdyno išsipjauti lanką ir pašaudyti į taikinį, o galima pasisiūti odos rūbus su kutosais, mokasinus, gauti tikro erelio plunksnų ir t. t. – suvaidinti viską tiksliai ligi smulkmenų. Taip, kad niekas nebegalėtų nieko prikišti, neva nesi tikras indėnas. Ir jeigu kas paklaustų, „ką čia dabar darai“, tu išrėžtum tokią įtikinamą kalbą, vertą Čingačguko ar Vinetu, kad klausytojas pats imtų siūtis prie kelnų kutosus.

Kitaip ir būti negali: juk giliai širdyje jausdamas, kad apsimitinėji, privalai nuolat tą jausmą visaip slopinti, užčiaupti, užgniaužti. Nuolat užčiaupti, užgniaužti tikrovės išsiilgusią savo širdį, skaudžiai badančią sąžinę, kol ji visai nutils ir nebesikiš į „ne savo reikalus“, nebetrikdys tavo tariamo „tikėjimo“.

///

Tikrą tikėjimą – tai, kuo iš tikrųjų tiki, – reikia ne išpažinti, o pažinti. Ne iš paskutiniųjų suvaidinti, o pačiam sau atskleisti. Nes žmogus iš tikrųjų nežino, kuo jis tiki, kas jis yra ir ką čia veikia, – tai jam reikia išsiaiškinti, perprasti, įsisąmoninti. Pažinti save.

Tai dvi kertinės priešingos būtiškosios nuostatos: viena – suvaidinti, kita – pažinti.

Pirmosios nuostatos nebyli prielaida yra ta, kad jokios tokios tikrovės savaime nėra, vadinasi, „tikrovė“ bus tokia, kokią ją suvaidinsiu, ir kuo uoliau vaidinsiu, tuo ji atrodys – o pagal šį požiūrį ir bus – tikresnė. Kaip matyti, ši nuostata remiasi netikėjimu, kad išvis gali būti kažkas savaime tikra, kad išvis yra toks dalykas kaip tikrovė. Taigi ši nuostata remiasi netikėjimu tikrove. Tai iš esmės ir iš pagrindų netikinčiojo nuostata.

Priešingai – nusiteikimas pažinti remiasi išankstine nebylia prielaida, kad pažinti yra ką, vadinasi, kažkokia tikrove yra iš anksto. Jos nereikia vaidinti. Atvirkščiai – kuo uoliau ji vaidinama, tuo giliau paslepiama, pradingsta po kaukėmis, už-klostoma sceninių apdarų klostėmis ir taip su-klostojama, tuo mažiau jos lieka matomos ir atpažįstamos, tuo toliau

ji lieka atstumta ir tuo toliau pats nuo jos atsiduri. Todėl pažinimo nuostata reikalauja ne dar uoliau vaidinti, ne dar storiau pridengti, o kaip tik priešingai – atidengti, atskleisti. Ne kuo smarkiau spausti ir sprauti savo vaidinimą pasaulin, o kaip tik priešingai – per žingsnį atsitraukti ir įdėmiai įsižiūrėti: kas gi iš tikrųjų yra anapus vaidinimo? Kas iš tikrųjų esti iki visų vaidinimų? Giliau bet kokio vaidinimo? Kas, jei pamėginus visai nieko nebevaidinti nei išoriškai, kitiems, nei viduje, sau pačiam? Nieko nebeteigti, nebešaukti, neberėkti pasaulin, bet nutilti ir įsiklausyti? Ši nuostata ir tokie jos klausimai remiasi išankstiniu tikėjimu, kad kažkas iš tikrųjų yra ir tai galima atskleisti, pažinti. Ji remiasi tikėjimu tikrove. Tai iš esmės ir iš pagrindų tikinčiojo nuostata.

Netikinčiojo nuostata ragina surengti kuo dailesnį, įspūdingesnį, įtikinamesnį „tikėjimo“ vaidinimą. Tikinčiojo nuostata – pamėginti išvis nevaidinti, jei tik tai įmanoma, o jei pasirodytų nelengva ar neįmanoma, tai bent pasistengti atpažinti savo ir kitų vaidinimus, nulukštenti juos nuo tikrovės.

Netikinčiojo nuostatą atitinka Algirdo Juliaus Greimo pasakymas, jog „tikrovė yra tiktai tai, kuo tikima“¹. Vadinas, prisiėmus, išpažinus tam tikrą „tikėjimą“, tarsi būtų galima paveikti, pakeisti, įteigti atitinkamą tikrovę. O aš pasakyčiau veikiau atvirkščiai: tikras tikėjimas – tai nusi-teikimas tikrovei. Tikrovei, kuri yra savaime, iki ir giliau bet kokio teigimo, bet kokio „tikėjimo“. Nesvarbu, jog iš pradžių gali būti neaišku, kas tai yra, betgi tam ir reikia tikro tikėjimo, tikėjimo tikrove, kad užtektų ryžto ir atkaklumo ją išsiaiškinti, atpažinti ir pažinti. Apie tokius Vytautas Kavolis yra pasakęs: „Jie žino, kad tik tam, kas tikra, galima būti ištikimam. Todėl jiems reikia surasti, kas tikra.“² Tuomet šis, iš tikrovės ilgesio, tikrovės pašaukimo gimęs tikėjimas galų gale subrandina ištikimybę tikrovei, kaip tvirtą dvasinio gyvenimo kelrodį ir atramos tašką.

Žilvino Jagėlos piešinys

Iš netikinčiojo nuostatos randasi visos ideologijos ir smegenų plovimo technologijos. Iš tikinčiojo nuostatos – tiek visas tikras mokslas, kiek jis nepavirsta įtakų žaidimais, tiek tikras dvasinis gyvenimas, tikrasis dvasingumas. Jiedu tesiskiria atžvilgiu: mokslas tiria išorinį kitą, dvasinis pažinimas – vidinį save. Ir vienas neįmanomas be kito, tad, akivaizdu, tikras mokslas ir tikras dvasingumas – tai tarsi dvi kojos, kurių vieną

pašalinus, pažanga tampa nebeįmanoma, nebent su ramentais. Mokslo bijo kaip tik apsišauktasis „tikėjimas“, susirūpinęs vien savo vaidinimais, be paliovos atitrūkstančiais nuo tikrovės.

Išryškėja paradoksas: tie, kurie išpažįsta, viešai skelbia, garsiai šaukia savo tariamą „tikėjimą“, iš tikrųjų netiki. O tie, kurie neskuba lengvai patikėti, kurie iš pagrindų abejoja ir prieš patikėdami yra linkę iš pagrindų patikrinti, – jie kaip tik iš tikrųjų tiki. Jie yra tikri tikintieji. Tikintieji tikrove.

///

Visos religijos, tiksliau, konfesijos (lot. confessio – „išpažinimas“) išpažįsta kokį nors pasakojimą, kuriuo reikalauja „tikėti“ ir įsijausti, tarsi aktoriumi į scenarijų, taip, kad vaidintų jį atmetęs visas abejones, protą, užmiršęs savo paties gyvą sąmonę ir galiausiai pačią tikrovę. Tikrasis tikėjimas, tikėjimas tikrove, kaip nusiteikimas tikrovei ir jo žadinamas nuolatinis nusitaikymas į tikrovę, ugdo sąmoningumą ir subrandina pasaulėžiūrą, tiksliau, tikrožiūrą, palaikančią įdėmų, gyvą, nepaliaujamą įsižiūrėjimą tikrovėn. Ji irgi gali reikštis pasakojimais (kaip ir šis), bet jie niekuomet nereikalaus „tikėti“, o būtinai primins, jog tėra pasakojimai – ne pati tikrovė.

Joks pasakojimas neatstos tikrovės. Nepriklausomai nuo jo kokybės. Net jeigu tai pasakojimas apie tikrovę ir netgi labai smulkus, tikslus. Kad ir kaip smulkiai nupasakotum agurką, jo veislę, ilgį, storį, svorį, spalvą ir t. t., kone iki laštelių, – pasakojimo vis tiek negalėsi atsikąsti. Pasakojimas netaps agurku. Sulig rytietišku palyginimu, jie skiriasi taip, kaip pirštas, rodantis į mėnulį, skiriasi nuo mėnulio.

Įsikabinti į pirštą reiškia išsižadėti mėnulio. „Įtikėti“ pasakojimu, stengtis prastumti pasakojimą už tikrovę reiškia atstumti, išduoti tikrovę. Tai tikrų tikriausia stabmeldystė, pati stabmeldystės esmė. Užtat tariami „tikintieji“ iš tikrųjų yra stabmeldžiai, iškeitę tikrovę į tikrovės iškamšą.

Pirštų, rodančių į mėnulį, gali būti daug, bet mėnulis – vienas. Pasakojimų apie tikrovę gali būti daug. Pasakojimai apie tikrovę gali tęstis be galo, vis kitu kampu, iš kitos pusės arba net iš tos pačios pusės, bet iš naujo, atidžiau, giliau. Kuo daugiau tokių pasakojimų apie tikrovę, kuo jie atidesni, įžvalgesni, tuo tikrovė aiškiau numanoma, įžiūrima, apčiuopiama. Ne tik išorinė, daiktinė tikrovė, bet ir vidinė, dvasinė. Todėl kas įsitveria vieno pasakojimo, tas išduoda savo vidinę tiesą, savo giliausią širdį.

Tikrovė – tarsi saulė, pasakojimai apie tikrovę – tarsi debesys, pro kuriuos ją matome arba bent numanome esant. Debesys plaukia pro saulę ir nuplaukia, o ji per visus juos spindi čia ryškiau, čia blausiau, priklausomai nuo debesies skaidrumo ar tamsumo. Debesys įvairūs – saulė viena. Betgi laikytis įsitvėrus vieno pasakojimo apie vieną tikrovę – tai tas pat, kaip nusekti akimis praplaukiantį debesį ir pamesti iš akių saulę. Laikytis vienintelio debesies – tai išduoti vienintelę saulę.

Todėl tikėjimas tikrove yra atviras visiems mokymams, visoms religijoms ir gali pasirodyti kaip politeizmas, netgi ateizmas. O „tikėjimo“ reikalaujantis monoteizmas – debesies, apsišaukęs saule, – tik nuvilioja šalin nuo vienintelės tikrovės ir paklaidina. Tada ir gali pasivaidenti, kad „Dievas mirė“! Bet iš tikrųjų mirė debesies, pro kurį andai matei saulę (mat debesys tol gyvi, kol pro juos žiūrime): „vienintelis“ debesies nuplaukė, ir prie jo prikaustytos tavo akys nejučia nusigręžė nuo vienintelės saulės.

Kas tiki tikrove, tam debesys terūpi tiek, kiek ją užstoja ar prasiskleidę atskleidžia. O kas pristigo tikro tikėjimo – tikėjimo saule ir leidosi įkalbamas „tikėti“ kažkuriuo vienu debesimi, tas iš tikrųjų atmetė, išdavė savo širdies šviesą ir grimzta į gūdžias tamsybes.

Prisiminkime 1324 m. popiežiaus legatų žodžius apie susitikimą su Lietuvos karaliumi (rex) Gediminu, jog „krikščionims jis leidžias savo Dievą garbinti pagal savo papročius – rusams pagal savo apeigas, lenkams pagal savo papročius, – o mes garbiname Dievą pagal savo apeigas, ir visi turime vieną Dievą (et nos colimus deum secundum ritum nostrum, et omnes habemus unum deum)”³. Tai senojo lietuvių tikėjimo – kaip ir kiekvieno sveiko tikėjimo, tikėjimo tikrove – branduolys, šaknis. Visa kita, kas išliko ir kas prarasta, – pernykščiai lapai. Todėl jo neįmanoma užgniaužti – jis prisikelia su kiekviena gyva širdimi, sudygsa vos padvelkus pavasario vėjui ir netruks atsiauginti naujus, šiųmetinius lapus.

Tasai, kuris tikrai tiki Dievą, nė už ką neleis įkalinti savo širdies jokiame viename „tikėjime“. Jo širdis priklauso Saulei – ne debesiai, net jeigu Saulė tuo metu pro jį, tą debesį, suspindo. O tie, kas širdyje pasidavė, susmuko ir susigundė gatavu, patogiu, paslaugiai pakištu „tikėjimu“, kaip žioplos žuvys blizge, – jie iš tikrųjų išdavė gyvąjį Dievą ir nuo Dievo nusigręžė.

Nusigręžė nuo pernelyg ryškios, spiginančios į akis, nenusakomos, neužkalbamos Tikrovės ir pasirinko saugų, iš anksto paruoštą šešėlių teatrą. Komediantai, savo tikrą būtij iškeitę į svetimą pigią muilo operą.

1 Algirdas Julius Greimas. „Tautos atminties beieškant; Apie dievus ir žmones“. – V.: „Mokslas“ / Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1990, p. 29.

2 Vytautas Kavolis. „Žmogus istorijoje“. – V.: „Vaga“, 1994, p. 119; *Kursyvas mano*, – aut. past.

3 „Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, I: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos“. Sudarė Norbertas Vėlius. – V.: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 389–390.

[Iš 3697 / 3 žurnalo \(2020-02-07\)](#)